

DOI: 10.33766/2786-9156.104.24-34

УДК: 343.211.3:342

Мельничук С. М., докторка юридичних наук, професорка, професорка кафедри правосуддя Луганського навчально-наукового інституту імені Е.О. Дідоренка Донецького державного університету внутрішніх справ (м. Кропивницький, Україна)
e-mail: smmelnichuk@gmail.com
ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0001-7270-040X>

МЕХАНІЗМ ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ І ГРОМАДЯНИНА: ПРОБЛЕМИ ФУНКЦІОНУВАННЯ

Стаття присвячена механізму захисту прав людини і громадянина. У ході дослідження встановлено, що сутність механізму захисту прав людини і громадянина складають механізм правового регулювання та механізм реалізації прав у цій сфері. Його змістом є взаємодія цих інститутів.

З'ясовано, що основою механізму захисту прав людини і громадянина є нормативні акти, які опосередковують систему органів державної та муніципальної влади шляхом визначення їх правового статусу, наділення відповідною компетенцією, окреслення процесуально-процедурного порядку їх здійснення для досягнення мети – захисту прав людини і громадянина, а також можливість здійснення громадянами певних дій щодо захисту своїх прав. Встановлено, що система інституцій, покликаних захищати права людини і громадянина, зафіксована в конституційних положеннях. Однак цей факт не є засторогою неналежного поведіння з боку правоохоронних органів держави, про що свідчать численні рішення Європейського суду з прав людини.

Проаналізовано захист прав людини і громадянина в умовах воєнного стану та під час війни. З'ясовано відповідність першого стандартам світової практики. Виявлено проблеми, що стосуються конкретного захисту під час війни, зокрема неефективність міжнародних механізмів захисту прав людини в умовах війни, дискредитованість міжнародних політико-правових норм та принципів у цій сфері. Запропоновано удосконалення національного механізму захисту прав людини і громадянина шляхом правового моніторингу нормативно-правових актів, у яких фіксується як механізм правового регулювання цієї сфери, так і механізм його реалізації, а відтак і правового реформування національних інституцій покликаних захищати права людини і громадянина; посилити відповідальність уповноважених суб'єктів за дії, що йдуть у розріз з повноваженнями щодо захисту прав людини.

Ключові слова: права людини і громадянина, захист прав людини і громадянина, сучасна держава, механізм захисту прав людини і громадянина, режим воєнного стану, механізм правового регулювання, механізм реалізації, міжнародне гуманітарне право.

Постановка проблеми. Питання прав людини і громадянина, створення належного механізму їх захисту є актуальними не тільки для України, але й для всіх держав, що обрали демократичний шлях розвитку. Права людини закріплені в численних міжнародних стандартах та в національному законодавстві,

що свідчить про їх важливість в цивілізованому світі. А реальний їх захист відображає рівень демократії в суспільстві, верховенства права та інших не менш важливих конституційних принципів функціонування держави.

Держава Україна, як і більшість сучасних держав, закріпила права людини та громадянина, механізми їх захисту на конституційному рівні, у законодавчих актах, заклала в основу здійснення повноважень органами державної влади і місцевого самоврядування, які повинні охороняти й захищати основні права та свободи громадян. У Конституції України закріплено право кожного будь-якими, не забороненими законом засобами захищати свої права і свободи. А конституційні положення покликані обмежувати свавілля органів державної влади та посадових осіб, зобов'язуючи їх діяти лише на підставі, у межах повноважень і в спосіб, що передбачені Конституцією та законами України. І в цих нормах закладена як основна ідея прав людини, так і функціонування правової держави.

Попри це, подекуди спостерігається порушення прав людини і громадянина саме публічними органами, які структурно й функційно належать до механізму їх захисту. Про це свідчать результати моніторингових візитів національного превентивного механізму працівниками Секретаріату Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини, під час яких продовжують виявлятися факти надмірного застосування сили працівниками поліції під час затримання громадян та численні Рішення ЄСПЛ.

Особлива увага до механізму захисту прав людини і громадянина зумовлена реформами в Україні, реалізацією євроінтеграційної політики, запровадженням правового режиму воєнного стану, збройним конфліктом, що характеризується особливою жорстокістю. У реаліях повномасштабної збройної агресії Російської Федерації заборони сформовані в актах міжнародного гуманітарного права не є для окупаційних військ пересторогою в порушенні прав людини та громадянина. Усе це актуалізує дослідження питань, пов'язаних із функціонуванням у сучасній Україні механізму захисту прав людини і громадянина.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Слід зауважити, що предмет наукової розвідки цієї статті є не новим у науці. З огляду на універсальний характер прав людини і громадянина, він розглядається як у межах загальної теорії держави і права, так й інших галузевих наук, кожна з яких визначає певну сферу життєдіяльності людини. Зокрема В. Котковський та М. Богатирьова зосереджують увагу на судовому механізмі захисту прав і свобод людини і громадянина, В. Книш здійснив порівняльний аналіз польських та українських механізмів захисту, С. Шило досліджував механізм захисту прав і свобод людини і громадянина як гарантію забезпечення законності та дисципліни в діяльності органів внутрішніх справ. Актуальним проблемам механізму захисту прав людини присвятив свою працю й І. Сенчук.

Зазначені та інші праці, що використовуватимуться в роботі опосередковують різні аспекти та не відображають комплексного характеру механізму захисту прав людини і громадянина, а відповідно, його ефективності. Особливо важливим та актуальним є питання удосконалення механізму захисту прав людини для України.

Формулювання цілей. Мета цієї роботи полягає у з'ясуванні сутності та змісту механізму захисту прав людини і громадянина, проблем його функціонування, а також у формулюванні пропозицій щодо його удосконалення.

Виклад основного матеріалу. У науковій літературі висловлюються різні позиції щодо розуміння сутності та змісту механізму захисту прав людини та громадянина.

На думку О. Митник, це система й комплекс послідовних дій, спрямованих на захист прав людини та громадянина; складова механізму забезпечення прав людини, що являє собою заходи, спрямовані на відновлення порушених прав; система органів, засобів, закріплених у Конституції, що забезпечують найбільш повний та ефективний захист прав і свобод людини та громадянина [1, с. 53].

З позиції публічного управління розглядає сутність механізму О. Радченко, визначаючи його як системну сукупність інституцій, структур, послідовних дій, форм, станів і процесів у державі як продукт організованої людської діяльності, що має за мету реалізацію інтересів і потреб людей та вирішення нагальних суспільно-політичних проблем за рахунок державного впливу й регулювання суспільної життєдіяльності на основі усталених суспільних цінностей, норм і правил; є формою реалізації функцій держави та має в якості суб'єкта органи державного управління» [2, с. 24].

А. Баштанник вважає механізм захисту прав людини інтегральною категорією, не розкриваючи його сутності та змісту. Водночас авторка наголошує, що одним із найбільш складних та актуальних завдань, які необхідно вирішити в процесі забезпечення належного рівня функціонування механізму захисту прав людини, є вибір адекватної методології раціоналізації суспільних відносин у межах таких механізмів, тому що сформована на даний час модель його функціонування в Україні не співвідноситься з поняттям «європейські цінності», принципами Європейського адміністративного простору, традиціями європейського судочинства у сфері забезпечення прав людини [3, с. 33].

Зміст механізму захисту прав людини розкриває І. Сенчук через процесуальну діяльність, міжнародні механізми забезпечення і захисту прав людини, національні механізми забезпечення і захисту прав людини. Автор стверджує, що саме поєднання цих компонентів покладе шлях розвитку нового етапу механізму забезпечення і захисту прав людини; дасть відповідь стосовно ефективності сучасних способів захисту прав особи, його позитивних рис чи недоліків, оскільки завдяки цьому методу буде проводитися порівняння різних механізмів захисту прав людини з метою його вдосконалення [4, с. 191].

Усе це свідчить про дискусійність питань, пов'язаних із поняттям механізму захисту прав людини і громадянина, зокрема й щодо використання термінів охорона та захист у його розумінні.

Деякі автори їх розмежовують, з огляду на зміст діяльності: захист, здебільшого, ними пов'язується з відновленням порушеного суб'єктивного права, а охорона – з профілактикою [5, с. 199-203], хоча лексичне значення цих термінів зводиться до такого розуміння: охорона – оберігання кого / чого-небудь, вартуван-

ння, сторожування; захист – заступництво, охорона, підтримка [6]; охорона – захист, забезпечення; захист – забезпечення, охорона [7]. Щодо терміна «механізм», то його розуміння зводиться до такого значення: внутрішня будова, система чого-небудь; сукупність станів і процесів, з яких складається певне явище [8, с. 695]. Тож механізм захисту прав людини і громадянина є системою засобів, що спрямовані на досягнення мети. Він має показувати, як саме працює той чи інший засіб у взаємодії з іншим для цього. І тут механізм захисту прав людини і громадянина співвідносний із механізмом правового регулювання, оскільки останній показує, завдяки чому здійснюється правове регулювання.

При всьому, як слушно зазначають Н. Гетьманцева та Г. Митрицька, основною характеристикою механізму правового регулювання є його здатність до регулювання суспільних відносин, що робить сукупність правових засобів цілісністю, а не просто механічною сукупністю певних елементів. Але правове регулювання не може забезпечити жоден з елементів механізму самостійно, воно здійснюється одночасно всіма його компонентами в їх органічному взаємозв'язку й завдяки цим зв'язкам. З іншого боку, хоча механізм правового регулювання утворюють елементи, які об'єднані різноманітними взаємозв'язками, але вони є водночас і відособленими один від одного, бодай навіть умовними межами, до настання відповідних обставин, можна сказати, життєвих обставин-умов, навколишніх факторів, що провокують суб'єктів на відповідну регулятивну дію правовими засобами [9, с. 136].

Однак сам механізм правового регулювання не є достатнім елементом механізму захисту прав людини і громадянина в сучасний період, тому що сама фіксація поведінки в нормі не передбачає безпосередню її дію. Насамперед потрібно, щоб нормативні акти опосередковували можливість їх реалізації.

У юридичній літературі механізм реалізації права розглядається, зокрема як: особлива правова підсистема механізму правового регулювання, що містить відповідні регулятивні та охоронні правові засоби, за допомогою яких об'єктивне і суб'єктивне право втілюється у фактичній поведінці суб'єктів, тобто залежить від їх вольової діяльності з метою досягнення відповідного правового результату (М. Гнатюк) [10, с. 5, 10]; сукупність різних гарантій і дій, процес, у результаті функціонування якого особи, наділені певними правами, свободами та обов'язками, досягають цілей і благ, передбачених Конституцією України (В. Князев) [11, с. 29]; система органів державної влади і місцевого самоврядування, які забезпечують реалізацію основних обов'язків людини і громадянина (О. Черновол) [12, с. 59].

Усе це свідчить, що сутність механізму захисту прав людини і громадянина складають механізм правового регулювання та механізм реалізації прав у цій сфері. Його змістом є взаємодія цих інститутів.

В основу механізму захисту прав людини і громадянина закладені нормативні акти, які опосередковують систему органів державної та муніципальної влади шляхом визначення їх правового статусу, наділення відповідною компе-

тенцією, окреслення процесуально-процедурного порядку їх здійснення для досягнення мети – захисту прав людини і громадянина. А також можливість здійснення громадянами певних дій щодо захисту своїх прав.

Конституційні положення фіксують, що чинні міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, є частиною національного законодавства України. Загальновідомо, що права людини закріплені в численних міжнародних документах, підписантом яких є Україна. Тож міжнародні стандарти прав людини мають визначальне значення для захисту людини від незаконних і необґрунтованих дій, як із боку держави, так й уповноважених осіб, що порушують або обмежують ці права, оскільки виконують функцію орієнтира для всіх держав у захисті прав людини і громадянина, встановлюють межі припустимого їх обмеження виступають критерієм законності діяльності держави у сфері прав людини.

Порівнюючи механізм захисту прав людини в Польщі та Україні, В. Книш зазначає, що спільними їх рисами є подібність конституційних положень, у яких закріплено правовий статус особи та його гарантії; парламентського та президентського контролю у сфері захисту прав людини. Однак, у питаннях захисту прав людини в Польщі та Україні є певні відмінності. По-перше, порівняльний аналіз положень конституційного законодавства Польщі та України свідчить, що в Польщі у сфері забезпечення та захисту прав людини передбачена більш тісна взаємодія державних органів з інститутами громадянського суспільства, ніж в Україні. По-друге, у Польщі існує ряд державних органів, які відіграють вирішальну роль у забезпеченні та захисті прав людини, зокрема Державний трибунал, Найвища палата контролю, аналогів яких в Україні не має. Ці контролюючі органи забезпечують належне ставлення інших центральних органів державної влади до нормативного закріплення, забезпечення та захисту прав людини [13, с. 127].

В Україні до системи захисту прав людини входять значна кількість інституцій. Зокрема в Конституції України досить чітко визначено систему органів та посадових осіб різних рівнів, прерогатива яких – захист прав людини і громадянина. Таку систему складають: Президент України, Верховна Рада України, виконавчі органи влади, система судів загальної юрисдикції та спеціалізованих судів, Конституційний Суд України, Уповноважений Верховної Ради України з прав людини, прокуратура, адвокатура, інші органи держави з правоохоронними функціями, органи муніципальної влади.

Попри такий широкий перелік, провідна роль у захисті прав людини і громадянина серед державних органів влади належить правоохоронним органам, що відображено в низці законодавчих актів. Згідно з чинним законодавством України, неправомірне порушення законних прав людини і громадянина є неприпустимим і тягне за собою відповідальність. Водночас на практиці фіксуються непоодинокі випадки неналежного поведіння з боку правоохоронних органів держави та відсутність ефективного розслідування, що простежується в справах, які розглядаються ЄСПЛ, зокрема: Алізада та інші проти України – 16.09.2021; Антонок проти України – 07.05.2020; Богомол проти України – 10.11.2022;

Бекетов проти України – 19.02.2019; Белей проти України – 20.06.2019; Бурлаков та Лисенко інші проти України – 17.12.2019; Бурля та інші проти України – 06.02.2019; Бойко та інші проти України – 17.06.2021; Вітько та інші проти України – 10.02.2022; Войкін та інші проти України – 27.06.2018 та інші.

Насправді наведений перелік справ, у яких мають місце дії правоохоронних органів, що підпадають під заборони ст. 3 Конвенції «Заборона катування» [14], не є вичерпним і не відображає масовості свавілля правоохоронних органів, які покликані забезпечувати та захищати закріплені в Конституції України права і свободи людини і громадянина, натомість часто виступають у ролі їх порушників.

Тож, зважаючи на зазначене, питання дотримання прав людини під час діяльності правоохоронних органів залишається доволі актуальним й потребує системних заходів, спрямованих на їх нівелювання з боку держави. Насамперед, як видається, ця проблематика пов'язана з психологічними аспектами, і тому, відповідно, слід посилити роботу психологів з підрозділами правоохоронних органів. Не зайвим буде й удосконалення механізмів притягнення до відповідальності суб'єктів таких порушень.

Набуває вагомого значення й захист прав людини і громадянина в період дії особливого правового режиму, зокрема воєнного стану. Нині питання обмеження прав людини в умовах дії правового режиму воєнного стану є врегульованими. Так на період його дії можуть обмежуватися деякі конституційні права і свободи людини і громадянина, зокрема ті, що передбачені статтями 30-34, 38, 39, 41-44, 53 Конституції України, окрім права на захист людини під час війни. При всьому конституційні положення ст. 64 закріплюють вичерпний перелік прав і свобод, які не можуть бути обмежені, що є стандартним для світової практики.

Особливої актуальності набула проблема захисту прав людини під час війни, оскільки саме в цій ситуації найбільш детально проявляється симбіоз дії міжнародних і національних механізмів захисту прав людини. Порушення законів і звичаїв війни розглядаються як воєнні злочини, що характеризуються подвійною протиправністю, заборонені нормами як національного, так і міжнародного кримінального права. Оскільки безпосереднім об'єктом злочину, передбаченого ст. 438 Кримінального кодексу України, є регламентовані міжнародним правом правила та обов'язки ведення війни.

Міжнародне право прав людини, як система міжнародних норм, покликане захищати та заохочувати права людини всіх людей. Ці права або будь-який інший статус є взаємопов'язаними, взаємозалежними та неподільними. Таке право встановлює зобов'язання держав діяти певним чином або утримуватися від певних дій, з метою заохочення та захисту прав людини та її фундаментальних свобод. Натомість міжнародне гуманітарне право (є частиною закону про застосування сили, про правомірність використання сили) встановлює правила, що спрямовані на обмеження наслідків збройного конфлікту. Воно захищає людей, які не беруть або більше не беруть участі в бойових діях, й обмежує засоби і методи ведення війни [15, с. 428]. Норми міжнародного права прав людини та міжнародного гуманітарного права є взаємодоповнювальними.

Як зазначається у юридичній літературі в останні роки, питання одночасного застосування норм міжнародного права людини та міжнародного гуманітарного права в ситуації збройного конфлікту виявило проблеми, що стосуються конкретного захисту гарантованого цими законами та його бенефіціарів, обсягу зобов'язань сторін конфлікту й інше [15, с. 430]. І тут слід погодитися з деякими висловлюваннями, що дослідження особливостей юридичного закріплення та захисту прав людини, як на загальному міжнародно-правовому рівні, так і на рівні кожної окремо взятої національної правової системи, не дає повної відповіді про ефективність сучасних способів захисту прав особи, його позитивні риси чи недоліки, оскільки до уваги не береться міждержавний (або проміжний) рівень їх забезпечення, який можна дослідити за допомогою порівняльно-правового методу. При всьому загальний міжнародно-правовий рівень варто розглядати через призму такої науково-філософської категорії як загальне; міждержавний рівень забезпечення і захисту прав людини – як часткове, а рівень національної правової системи забезпечення прав людини – як одиничне. У такому співвідношенні провідна роль належить міждержавному (проміжному) рівню забезпечення і захисту прав людини, який є єдиною ланкою між національним (одиничним) та міжнародним (загальним) механізмами захисту прав людини. Саме завдяки міждержавному (проміжному) рівню відбувається зближення національних та загальних міжнародних механізмів забезпечення і захисту прав людини, тобто глобалізація в цій сфері, уніфікація та підвищення ефективності гарантій правового статусу особи [4, с. 190; 13, с. 122].

Водночас ефективність міжнародних механізмів захисту прав людини і громадянина була продемонстрована для більшості світового співтовариства й окремо для українських громадян, коли стало очевидним, що майже всі міжнародні організації та установи, що мусили попередити, запобігти чи зупинити військову агресію однієї країни проти іншої, і близько до цього не пристосовані або просто не здатні. Звісно, що насамперед йдеться про Організацію Об'єднаних Націй, яка виявилась фактично безпорадною в ситуації з агресивною роллю. І це, дійсно, проблема, тому що більшість загальносвітових організацій та установ, до функцій яких належить захист прав людини та які мають хоча б який-небудь вплив на уряди, тим чи іншим чином діють під егідою головної міжнародної організації світу – ООН. Крім того, недовідомими виявилися не тільки суб'єкти світового механізму, що наділені певними функціями із захисту прав людини, а й дискредитовані самі підстави, правила, міжнародні політико-правові норми та принципи, які становили основу діяльності цих суб'єктів [16, с. 77].

Висновки. Усе це свідчить про сформованість механізму захисту прав людини і громадянина, сутність якого опосередковується механізмом правового регулювання та механізмом реалізації. Ця конструкція формувалася під дією численних міжнародних стандартів у сфері прав людини і дістала своє закріплення на конституційному рівні та конкретизована в законах і підзаконних актах. Водночас навіть побіжний огляд його дієвості виявив суттєві прогалини в його формуванні. Попри те, що чинне національне законодавство містить ряд важливих гарантій захисту прав людини і громадянина, серед яких їх обов'яз-

кова вичерпність та заборона обмеження певного переліку прав, заборона втручання та порушення прав органами публічної влади й інше, на практиці спостерігаються систематичні прояви порушень прав людини і громадянина саме інституціями, в обов'язок яких входить їхній захист. За таких умов варто звернути увагу на посилення відповідальності уповноважених суб'єктів за дії, що ідуть у розріз із повноваженнями. Немаловажним і негативним аспектом є наявність у законодавстві, що визначає правовий статус уповноважених на захист прав людини і громадянина дискреційних повноважень, які дають змогу застосовувати їх власний розсуд, усупереч конституційним положенням.

Ці та інші проблемні питання функціонування механізму захисту прав людини і громадянина лежать у площині правотворчої діяльності. Тому актуальним засобом удосконалення механізму захисту прав людини і громадянина в нинішніх умовах буде правовий моніторинг нормативно-правових актів, у яких фіксується як механізм правового регулювання цієї сфери, так і механізм його реалізації, а відтак і правове реформування національних інституцій, покликаних захищати права людини і громадянина.

Міжнародний механізм захисту прав людини потребує належної ревізії, тому перспектива дослідження вбачається у вивченні правового світопорядку з метою виявлення недоліків та формування пропозицій щодо його удосконалення відповідно до вимог сьогодення.

Використані джерела:

1. Митник О. В. Роль Конституційного Суду України в механізмі захисту прав і свобод людини та громадянина в Україні. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. Серія: Юридичні науки. 2015. Вип. 6. Т. 1. С. 53–57.

2. Радченко О. Родові ознаки категорії механізм в соціальних науках. *Публічне управління: теорія та практика*. 2013. № 3. С. 19–25.

3. Баштанник А. Г. Механізм захисту прав і свобод людини у контексті реалізації положень Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод. *Дніпровський науковий часопис публічного управління, психології, права*. Вип. 1. 2023. С. 29–34.

4. Сенчук І. Механізм захисту прав людини: актуальні проблеми дослідження. *Правоохоронна функція держави: теоретико-методологічні та історико-правові проблеми* : тези доповідей учасників Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Харків, 17 трав. 2019 р.). Харків : ХНУВС, 2019. С. 189–191.

5. Кучук А. М. Сучасна парадигма правоохоронної діяльності. *Держава і право*: [зб. наук. праць]. Юридичні і політичні науки. Спецвипуск. Київ : Ін-т держави і права ім. В. Корещького НАН України, 2005. С. 199–203.

6. Великий тлумачний словник сучасної української мови / гол. ред. В. Т. Бусел. Київ, Ірпінь: Перун, 2009. 1736 с.

7. *Юридична енциклопедія*: в 6 т. / Ред. Ю. С. Шемшученко. Київ : Укр. Енциклопедія. 1998–2004. Т. 3: К – М. 2001. С. 115.

8. *Словник української мови*: в 11 т. / АН УРСР. Інститут мовознавства; [за ред. І. К. Білодіда]. Київ : Наукова думка, 1970–1980. Т. 4. 1973. С. 695.

9. Гетьманцева Н., Митрицька Г. правові засоби в механізмі правового регулювання суспільних відносин у сфері найманої праці. *Підприємництво, господарство і право*. № 3. 2021. С. 132–140.

10. Гнатюк М. Д. Правозастосування та його місце в процесі реалізації права : автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2007. 19 с.

11. Князев В. Конституційні гарантії прав, свобод та обов'язків людини і громадянина в Україні. *Право України*. 1998. № 11. С. 29-31.

12. Черновол О. П. Механізм забезпечення та реалізації основних обов'язків людини і громадянина: окремі аспекти. *Часопис Київського університету права*. 2018. № 1. С. 57-60.

13. Книш В. В. Порівняльно-правовий аналіз конституційних механізмів захисту прав людини в Україні та Польщі. *Науково-інформаційний вісник Кропивницького університету права імені Короля Данила Галицького*. 2014. № 9. С. 121-128.

14. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (з протоколами) (Європейська конвенція з прав людини): конвенція; Міжнародний документ № 995_004 від 04.11.1950. [Електронний ресурс] URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text. (дата звернення: 01.12.2023)

15. Мельничук С., Мельничук А. Механізм забезпечення прав цивільних осіб та комбатантів в умовах збройної агресії. *Актуальні проблеми правоохоронної діяльності в умовах воєнного стану* : тези доповідей Всеукраїнської науково-практичної конференції (Хмельницький, 16 березня 2023 року). Хмельницький : Вид-во НАДПСУ, 2023. С. 428-430.

16. Матвєєв С. В., Романова О. М. Юридичний механізм обмеження прав людини в умовах воєнного стану в Україні. *Часопис Київського університету права*. 2023. № 2. С. 76-80.

References:

1. Mytnyk, O. V. (2015) Rol Konstytutsiinoho Sudu Ukrainy v mekhanizmi zakhystu prav i svobod liudyny ta hromadianyna v Ukraini. *Naukovyi visnyk Khersonskoho derzhavnoho universytetu. Seriya: Yurydychni nauky - Scientific Bulletin of Kherson State University. Series: Legal Sciences*, 6, vol. 1, 53-57 [in Ukrainian].

2. Radchenko, O. (2013) Rodovi oznaky katehorii mekhanizm v sotsialnykh naukakh. *Publichne upravlinnia: teoriia ta praktyka - Public administration: theory and practice*, 3, 19-25. [in Ukrainian].

3. Bashtannyk, A. H. (2023) Mekhanizm zakhystu prav i svobod liudyny u konteksti realizatsii polozhen Konventsii pro zakhyst prav liudyny i osnovopolozhnykh svobod. *Dniprovskiyi naukovyi chasopys publichnoho upravlinnia, psykholohii, prava - Dnipro Scientific Journal of Public Administration, Psychology, Law*, 1, 29-34. [in Ukrainian].

4. Senchuk, I. (2019) Mekhanizm zakhystu prav liudyny: aktualni problemy doslidzhennia. *Pravookhoronna funktsiia derzhavy: teorytyko-metodolohichni ta istoryko-pravovi problemy : tezy dop. uchastykiv Mizhnar. nauk.-prakt. konf. (m. Kharkiv, 17 trav. 2019 r. - Law-enforcement function of the state: theoretical-methodological and historical-legal problems: theses add. participants of the International science and practice conference (Kharkov, February 17, 2019)*, 189-191. Kharkiv : KhNUVS. [in Ukrainian].

5. Kuchuk, A. M. (2005) Suchasna paradyhma pravookhoronnoi diialnosti. *Derzhava i pravo: [zb. nauk. prats]. Yurydychni i politychni nauky. Spetsvyпуск - State and law: Shzb. of science Pratssch. Legal and political sciences. Special issue*, 199-203. Kyiv: In-t derzhavy i prava im. V. Koretskoho NAN Ukrainy. [in Ukrainian].

6. Velykyi tlumachnyi slovnyk suchasnoi ukrainskoi movy (2009) / V. T. Busel (Ed.). Kyiv, Irpin: Perun. [in Ukrainian].

7. Yurydychna entsyklopediia: (Vol. 1-6; Vol. 3 : K–M) / Yu. S. Shemshuchenko (Ed.). Kyiv : Ukr. Entsyklopediia, 115. [in Ukrainian].
8. Slovnkyk ukrainskoi movy: (Vol. 1-11; Vol. 4) AN URSSR (1970-1980). / I. K. Bilodid (Ed.). Instytut movoznavstva; Kyiv : Naukova dumka, 695. [in Ukrainian].
9. Hetmantseva, N., Myttrytska, H. (2021) Pravovi zasoby v mekhanizmi pravovoho rehuliuвання suspilnykh vidnosyn u sferi naimanoi pratsi. *Pidpryemnytstvo, hospodarstvo i pravo - Entrepreneurship, economy and law*, 3, 132-140. [in Ukrainian].
10. Hnatiuk, M. D. (2007) Pravozastosuvannia ta yoho mistse v protsesi realizatsii prava. *Extended of candidate's thesis*. Kyiv, 19. [in Ukrainian].
11. Kniaziev, V. (1998) Konstytutsiini harantii prav, svobod ta oboviazkiv liudyny i hromadianyna v Ukraini. *Pravo Ukrainy - Law of Ukraine*, 11, 29-31. [in Ukrainian].
12. Chernovol, O. P. (2018) Mekhanizm zabezpechennia ta realizatsii osnovnykh oboviazkiv liudyny i hromadianyna: okremi aspekty. *Chasopys Kyivskoho universytetu prava - Journal of Kyivskoho University of Law*, 1, 57-60. [in Ukrainian].
13. Knysh, V. V. (2014) Porivnialno-pravovyi analiz konstytutsiinykh mekhanizmiv zakhystu prav liudyny v Ukraini ta Polshchi. *Naukovo-informatsiyni visnyk Kropyvnytskyioho universytetu prava imeni Korolia Danyla Halatskoho - Scientific and information bulletin of the Kropyvnytskyi University of Law named after King Danylo Khalitskoho*, 9, 121-128. [in Ukrainian].
14. Konventsiiia pro zakhyst prav liudyny i osnovopolozhnykh svobod (z protokolyamy) (Yevropeiska konventsiiia z prav liudyny): konventsiiia; mizhnarodnyi dokument № 995_004 vid 04.11.1950. (1950) [Electronic resource] N. p. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text. [in Ukrainian].
15. Melnychuk, S., Melnychuk, A. (2023) Mekhanizm zabezpechennia prav tsyvilnykh osib ta kombatantiv v umovakh zbroinoi ahresii. *Aktualni problemy pravookhoronnoi diialnosti v umovakh voiennoho stanu : tezy Vseukrainskoi naukovo-praktychnoi konferentsii (Khmelnyskyi, 16 bereznia 2023 roku) - Aktualni problemy pravookhoronnoi diialnosti v umovakh voiennoho stanu: tezy Vseukrainskoi naukovo-praktychnoi konferentsii (Khmelnyskyi, 16 bereznia 2023 roku)*, 428-430. Khmelnytskyi : Vyd-vo NADPSU. [in Ukrainian].
16. Matvieiev, S. V., Romanova, O. M. (2023) Yurydychnyi mekhanizm обмеzhennia prav liudyny v umovakh voiennoho stanu v Ukraini. *Chasopys Kyivskoho universytetu prava - Journal of Kyivskoho University of Law*, 2, 76-80. [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 02.12.2023

Melnichuk S., Doctor of legal sciences, Professor, Professor of the Department of Justice of the Luhansk Educational and Scientific Institute named after E.O. Didorenko Donetsk State University of Internal Affairs (Kropyvnytskyi, Ukraine)

MECHANISM FOR THE PROTECTION OF HUMAN AND CITIZEN RIGHTS: FUNCTIONING PROBLEMS

The article is devoted to the mechanism of protection of human and citizen rights. In the course of the study, it was established that the essence of the mechanism for the protection of human and citizen rights is the mechanism of legal regulation and the mechanism for the realization of rights in this area. Its content is the interaction of these institutions.

It has been found that the basis of the mechanism for the protection of human and citizen rights are normative acts that mediate the system of state and municipal authorities

by determining their legal status, granting them appropriate competence, and outlining the procedural and procedural order for their implementation in order to achieve the goal of protecting human and citizen rights, as well as the possibility of citizens taking certain actions to protect their rights.

It has been established that the system of institutions designed to protect human and citizen rights is fixed in the constitutional provisions. However, this fact is not a safeguard against improper treatment by state law enforcement agencies, as evidenced by numerous decisions of the European Court of Human Rights.

The protection of human and citizen rights under martial law and during war is analyzed. The compliance of the first with the standards of world practice has been clarified. Problems related to specific protection during war were identified, in particular, the ineffectiveness of international mechanisms for the protection of human rights in wartime, the discrediting of international political and legal norms and principles in this area.

It is proposed to improve the national mechanism for the protection of human and citizen rights by means of legal monitoring of normative legal acts, which fix both the mechanism of legal regulation of this area and the mechanism of its implementation, and therefore the legal reform of national institutions called to protect human and citizen rights; strengthen the responsibility of authorized subjects for actions that go against the authority to protect human rights.

Keywords: human and citizen rights, protection of human and citizen rights, modern state, human and citizen rights protection mechanism, martial law regime, legal regulation mechanism, implementation mechanism, international humanitarian law.